

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ-МАГІСТРАНТІВ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Сохарактеризовано самостійну роботу студентів-магістрантів, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань, які уналежують проблематику загальних основ педагогіки вищої школи, основ теорії навчання й виховання студентської молоді на сучасному етапі розвитку освітньої парадигми.

Запропоновані завдання для проведення практичних занять, самостійної роботи студентів, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань мають зорієнтувати майбутніх фахівців у структурі дисципліни «Педагогіка вищої освіти» як навчального предмета, акцентувати їх увагу на найважливіших темах цього курсу.

Визначено, що система індивідуальних навчально-дослідних завдань спрямована на розвиток інтересу до педагогічних знань; формування критичного та аналітичного мислення в студентів-магістрантів; формування в майбутніх учителів педагогічної культури.

У статті зазначено, що науково-дослідна робота студентів розвиває індивідуально-творчі риси майбутніх фахівців: 1) креативність мислення, інтуїцію, творчу уяву, дивергентність мислення, оригінальність мислення, асоціативність мислення, інтелектуальну активність.

Виділено, що проведення ділових інтерактивних ігор розвиває творчі можливості студентів, творчий потенціал, інтелектуальну активність.

Охарактеризовано, що дидактичні ігри являють собою інструмент вироблення складних колективних рішень. Можливість стиснути реальний час у межах ігрового експерименту дає змогу неодноразово програти одну професійну ситуацію й визначити наслідки кожного з реалізованих рішень.

Визначено, що перспективи підвищення якості підготовки фахівців пов'язано з впровадженням нових типів лекцій (проблемна лекція, лекція-провокація, лекція-візуалізація, «лекція вдвох», лекція «пресконференція»), які презентують студенти-магістранти під час проведення самостійної роботи на заняттях.

У статті подано алгоритм організації самостійної роботи студентів, що ґрунтується на репродуктивному й творчо-пошуковому рівнях. Це вимагає від студентів-магістрантів знань основних законів, закономірностей, принципів і вмінь застосовувати їх для виконання елементарних завдань. Водночас така робота передбачає самостійне розв'язання індивідуальних завдань, проблемних ситуацій, розроблення тестів, кросвордів, концептуальних карт; самостійний пошук і аналіз науково-педагогічної літератури.

У статті окреслено, що студенти-магістранти повинні володіти технологією наукового дослідження, яка передбачає створення системного підходу до його організації. Використовуючи проблемні ситуації, завдання для аналізу матеріалу, створюючи концептуальні карти, кросворди, тести з визначених тем дослідження, готуючи реферати, тези, есе, рольові та ділові ігри з ключових тем курсу, проводячи фрагменти різних типів лекцій, магістри перебувають у творчому пошуку. Він включає такі етапи: пошук проблеми; зосередження, заглиблення у проблему; збір інформації; інкубація, аналіз, осмислення, систематизація матеріалу; усвідомлення або інсайт – виникнення ідеї; верифікація та застосування шляхом логічних роздумів або експерименту.

Особливу увагу в дослідженні надано питанням удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти на підставі виконання творчих самостійних, індивідуальних навчально-дослідних завдань. Це сприяє розвитку творчого мислення студентів-магістрантів, вміння користуватися понятійним апаратом, синтезувати знання з обшירו тем, оптимальному вирішенню проблемних завдань.

Ключові слова: методична система, науково-дослідницька діяльність, система індивідуальних навчально-дослідних завдань, студенти-магістранти, навчальна дисципліна «Педагогіка вищої школи», інтенсивна пізнавальна діяльність майбутніх учителів, особистісно-професійне зростання, самовдосконалення.

Створення сучасної системи вищої освіти, здатної забезпечити підготовку фахівців, які відповідають цілям науково-технічного й соціального прогресу – першочерговий обов'язок професорсько-викладацького складу й основа наукового потенціалу педагогічного закладу вищої освіти. Це зумовлює необхідність підготовки студентів до майбутньої викладацької діяльності з урахуванням особливостей переходу до європейської системи освіти в межах Болонського процесу. Вивчення курсу «Педагогіка вищої освіти» сприяє підготовці нової генерації науковців, здатних позитивно впливати на суспільний розвиток. «Педагогіка вищої освіти» – це галузь педагогічної науки, що досліджує фундаментальні питання освіти й виховання студентської молоді, методологію науки, загальні закономірності, принципи, методи, форми навчання й виховання в закладах вищої освіти.

Дослідники, які займаються проблемою організації самостійної роботи студентів (С. І. Архангельський, В. К. Буряк, М. Г. Гарунов, Є. Я. Голант, Б. Г. Іоганзен, С. І. Зіновьев, В. А. Козаков, О. Г. Молібог, Р. А. Нізамов, М. Д. Нікандров, П. І. Підкасистий), зазначають, що науково-дослідна діяльність студентів, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань уналежують проблематику загальних основ педагогіки вищої школи, основ теорій навчання й виховання студентської молоді на сучасному етапі розвитку освітньої парадигми.

Науковці С. С. Вітвицька та О. В. Малихін підкреслюють, що науково-дослідна робота студентів розвиває індивідуально-творчі риси майбутніх фахівців:

1) креативність мислення, тобто здатність продукувати нові ідеї, гіпотези, способи вираження проблемних завдань;

2) інтуїцію – пряме бачення суті речей, знаходження правильного вирішення проблеми без усвідомлення шляхів і способів досягнення;

3) творчу уяву – самостійне створення нових образів, які реалізуються в оригінальних і цінних результатах діяльності;

4) дивергентність мислення – альтернативність, здатність запропонувати декілька підходів до розв'язання завдання та змінювати їх, бачити проблеми, об'єкти в різних ракурсах;

5) оригінальність мислення, тобто своєрідність якостей розуму, способу розумової діяльності, здатність створювати думки, що відрізняються від загальноприйнятих поглядів;

6) асоціативність мислення – здатність використовувати асоціації, зокрема аналогії, а також віддаленість асоціацій;

7) інтелектуальну активність – інтегральний пізнавальний показник рівня розвитку творчої особистості, що базується на інтелектуальній ініціативі [2, с. 67].

Якість виконання індивідуально-дослідних завдань магістрів залежить від готовності студентів до її організації та проведення. Під готовністю ми розуміємо інтегративну якість, що відображає здатність особистості під керівництвом викладача організувати власну науково-дослідницьку діяльність у процесі навчання [3, с. 110].

Предметом дослідження є вибір форм і методів навчання, типів самостійної роботи, враховуючи специфіку професійного становлення студентів-магістрантів.

Мета статті – презентувати систему завдань для самостійної, індивідуальної навчально-дослідної роботи студентів-магістрантів, яка сприяє активізації їхнього творчого потенціалу; розвиває творче мислення, уяву в майбутніх педагогів.

Досягнення дослідницької мети вимагало розв'язання декількох завдань, а саме: проаналізувати наявний науковий фонд з обраної проблематики; науково обґрунтувати правомірність вибору методичного комплексу різноманітних завдань для формування професійної компетентності майбутніх учителів.

Для виконання поставлених завдань було використано комплекс методів теоретичного рівня, а саме: аналіз психолого-педагогічної літератури з обраної проблеми, систематизацію та узагальнення отриманої інформації; методи емпіричного рівня: цілеспрямоване спостереження.

Окреслено методологічні підходи: впровадження діяльнісного, особистісно зорієнтованого підходу, акмеологічних і синергетичних засад у навчально-виховний процес вищої школи, які сприяють формуванню креативного мислення, виявленню прихованого потенціалу та перспективних тенденцій власного розвитку особистості.

У статті визначено, що студенти-магістранти повинні володіти технологією наукового дослідження, яка передбачає створення системного підходу до його організації. Використовуючи проблемні ситуації, завдання для аналізу матеріалу, створюючи концептуальні карти, кросворди, тести з визначених тем дослідження, готуючи реферати, тези, есе, рольові та ділові ігри з ключових тем курсу, проводячи фрагменти різних типів лекцій, маїстри перебувають у творчому пошуку. Він включає такі етапи: пошук проблеми; зосередження, заглиблення у проблему; збір інформації; інкубація, аналіз, осмислення, систематизація матеріалу; усвідомлення або інсайт – виникнення ідеї; верифікація та застосування шляхом логічних роздумів або експерименту.

Виділено, що проведення *ділових інтерактивних ігор* розвиває творчі можливості студентів, творчий потенціал, інтелектуальну активність. Адже під час організації самостійної роботи реалізуються такі функції: пізнавальна, самоосвітня, прогностична, коригувальна, виховна. Пізнавальна функція визначається засвоєнням студентами систематизованих знань із дисципліни. Самоосвітня функція забезпечує формування вмінь і навичок студентів, самостійне їхнє відновлювання та творче застосування. Прогностична функція зумовлює набуття студентами вміння передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання. Коригувальна функція зумовлює вміння вчасно коректувати свою діяльність. Виховна функція – формування емоційного складника особистості – почуття обов'язку, честі, гідності, відповідальності [4, с. 27].

Охарактеризовано, що дидактичні ігри являють собою інструмент вироблення складних колективних рішень. Можливість стиснути реальний час у межах ігрового експерименту дає змогу неодноразово програти одну професійну ситуацію й визначити наслідки кожного з реалізованих рішень. Результатом такого програвання є розвиток у студентів навичок інтуїтивного передбачення як ходу розвитку ситуації під впливом різних факторів, так і можливих наслідків від кожного обраного ними рішення. Отже, під час гри відбувається нагромадження досвіду поведінки в різних ситуаціях, здобувається нове знання, що має як теоретичну основу, так і практичну спрямованість. Незважаючи на загальні принципи побудови ділових навчальних ігор, порядок їхнього проведення різний, оскільки залежить від цілей і напряму діяльності учасників гри. Сутність ділової гри, її місце в навчальному процесі, цілі використання не можна з'ясувати,

розглядаючи її поза понятійними рамками педагогіки та психології, навчально-виховного процесу як єдиного цілого [1, с. 143].

Ділова гра – це «важка артилерія», використовувати її потрібно лише для досягнення таких цілей, які не можуть бути реалізовані більш простими, звичними та надійними способами.

Наведемо зразки ділових ігор під час вивчення дисципліни «Педагогіка вищої освіти», які спрямовані на розвиток інтересу до педагогічних знань; формування критичного та аналітичного мислення в студентів-магістрантів; формування в майбутніх учителів педагогічної культури.

Гра «Конкурс ситуацій».

Завдання: обіграти в ролях конфліктну ситуацію та оперативно знайти варіанти розв'язання запропонованих конфліктних ситуацій (за спеціальністю).

Гра «Пресконференція».

Завдання: підготувати проблемні запитання, зіграти роль «кореспондентів» наукових журналів або роль «відомого вченого», який дає «пресконференцію», присвячену новим відкриттям у науці.

Гра «Презентація нових технологій».

Завдання: репродуктивний рівень – ознайомитися з однією з нових технологій навчання; розробити й представити власну (авторську) методику (технологію).

Гра «Вибори директора» («Конкурс менеджерів»).

Завдання: зіграти роль робітників, які вибирають нового керівника або ознайомитись із сучасними методами управління загальноосвітніми закладами й скласти та представити аудиторії програму «майбутньої діяльності» [3, с. 122].

Наведемо приклад проведення дискусії «*Професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця*».

План: 1. Назвати чинники, які характеризують студентство як окрему соціальну групу. 2. Назвати визначальні особливості розвитку особистості під час навчання у ЗВО. 3. Чому навчання у ЗВО є одним із головних чинників соціалізації особистості? 4. Яке значення має розвиток «Я-концепції» студента? 5. Які чинники становлення професійної спрямованості особистості студента, показники професійної зрілості Ви знаєте?

Дискусія була проведена у формі творчої гри-змагання. Для її проведення група об'єднувалася в 3–4 підгрупи. Студенти отримували час (до 10 хвилин) для виконання творчого завдання, вони радилися, готувалися й представляли власний проєкт за допомогою опорної схеми бачення «Я-концепції», захищали його.

Останнє питання ми рекомендували розкрити у формі інтелектуальної естафети: кожен учасник розкривав за бажанням якийсь один чинник становлення професійної спрямованості особистості або показник професійної зрілості та на вибір передавав естафету далі, іншому студенту.

Визначено, що перспективи підвищення якості підготовки фахівців пов'язано з впровадженням *нових типів лекцій* (проблемна лекція, лекція-провокація, лекція-візуалізація, «лекція вдвох», лекція «пресконференція»), які презентували студенти-магістранти під час проведення самостійної роботи на заняттях. Майбутні фахівці ознайомлювалися з найважливішою формою роботи, оскільки лектор завжди виступав одночасно в декількох ролях: оратора, який переконує аудиторію; вченого, який розглядає явища, факти, закономірності, надає поштовх науковому мисленню студентів, їхньої самостійності та творчості; педагога, який добре знає свою аудиторію, володіє дієвою методикою викладання; психолога, який відчуває аудиторію загалом і кожного студента зокрема та використовує психологічні знання для реалізації головних завдань навчання й виховання.

Було зазначено, що для підготовки лекції потрібно враховувати такі вимоги: лекційний матеріал повинен мати актуальний характер, спиратися на фактичний матеріал, який під час лекції повинен підлягати узагальненню та систематизації; відображати найважливіші аспекти проблеми; відповідати основним дидактичним принципам навчання, серед яких – принцип наочності, послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою, професійної спрямованості.

Під час лекції студенти використовували певні методичні прийоми: створення основ мотивації пізнавальної діяльності через презентацію проблемного поля лекції, зв'язку матеріалу з практичною та суспільною діяльністю студентів; включення механізму зворотного зв'язку лектора з аудиторією (експрес-опитування, діалог, проблемні питання по ходу лекції, написання студентами есе за результатами прослуховування). Це застосування методів активного слухання, зокрема акцентуації, виділення голосом, створення пауз перед повідомленням наукових положень, апелювання до уваги, надання випереджувальних завдань до наступного фрагмента лекційного матеріалу. Емоційність викладу, створення проблемних ситуацій, «мозковий штурм» – важливі аспекти для ефективного засвоєння програмового матеріалу.

Підбиття підсумків, визначення разом зі студентами основних важливих аспектів лекції – показник професіоналізму викладача.

Було доведено, що лекція в сучасних умовах навчання повинна стати більш гнучкою, диференційованою, багатофункціональною, орієнтуватися на запити студентів, новітні педагогічні технології.

Ми використовували різноманітні за змістом і формою *педагогічні ситуації* під час вивчення дисципліни «Педагогіка вищої освіти», які були розраховані на індивідуальне й колективне, усне й письмове виконання.

Вирішення таких ситуацій, розв'язання педагогічних завдань сприяли розвитку інтересу до педагогічної діяльності в студентів-магістрантів.

Педагогічні ситуації, які ми пропонували студентам, дали змогу виявити їхні педагогічні здібності на основі того, який вихід вони знайшли з низки описаних педагогічних випадків. Перед початком дослідження студенти отримували інструкцію:

«Перед вами – низка складних педагогічних ситуацій. Після ознайомлення зі змістом кожної з них необхідно вибрати із запропонованих варіантів реагування на цю ситуацію той варіант, який із педагогічного погляду (на вашу думку) найбільш правильний. Якщо запропоновані варіанти відповідей вас не влаштовують, то можна назвати свій оригінальний варіант».

Ситуація 1. Ви почали заняття, всі студенти заспокоїлися. В аудиторії тихо, раптом хтось уголос засміявся. Коли ви, ще не встигнувши нічого сказати, запитливо й здивовано подивилися на студента, який засміявся, він, дивлячись вам просто у вічі, заявляє: «Мені завжди смішно дивитися на вас і завжди при цьому хочеться сміятися, коли ви проводите заняття».

Як ви на це відреагуєте?

Виберіть варіант словесної реакції:

1. «От тобі й на!»
2. «А що Вам здається смішним?»
3. «Ну, будь ласка, смійся!»
4. «Ви що хворий?»
5. «Люблю веселих людей»
6. «Я рада (-ий), що створюю Вам веселий настрій».
- 7.....

Ситуація 2. Після декількох занять студент заявляє вам: «Я не думаю, що ви, як педагог, можете нас чогось навчити». Ваша реакція:

1. «Ваша справа – вчитися, а вчити – викладача».
2. «Таких, як ви, зрозуміло, я нічому не зможу навчити».
3. «Можливо, вам краще перейти в інший ЗВО або навчатися в іншого викладача».
4. «Ви просто не бажаєте вчитися».
5. «Мені цікаво знати, чому ви так думаєте?»
6. «Давайте поговоримо про це більш детально. У моїй поведінці, мабуть, є щось таке, що викликає у вас такі думки» [3, с. 100].
- 7.....

Систему *тестових завдань*, яку ми пропонували студентам, охоплювала широке коло проблемних питань: загальні засади педагогіки вищої освіти, теорії та методологічні концепції навчання й виховання в закладах вищої освіти.

Тести з контролю знань, нестандартні завдання сприяли активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, допомагали їм у здійсненні самоконтролю. Завдання ми змодельовували так, аби студенти змогли обрати як стандартні, так і креативні способи розв'язання педагогічних завдань. Тестовий блок містив такі завдання, розв'язання яких спрямовувало студентів до реалізації їх творчого потенціалу.

Тести могли використовуватися як для індивідуального письмового, так і для усного фронтального чи індивідуального опитування. У багатьох завданнях ми пропонували педагогічну ситуацію, яка вимагала застосування творчого підходу, нестандартного вирішення завдання. Система тестових завдань вирізнялася варіативним характером, що давало змогу під час проведення письмового контролю якості знань, умінь і навичок студентів здійснювати індивідуальний підхід і забезпечувати самостійність виконання завдань.

Це сприяло контролю та оцінюванню якості знань у студентів-магістрантів з урахуванням особливостей переходу до європейської системи освіти в межах Болонського процесу. Тестові завдання активізували пошукову діяльність студентів; розвивали творче мислення, уяву в майбутніх педагогів.

У науковій роботі ми презентували систему завдань для самостійної, індивідуальної навчально-дослідної роботи студентів-магістрантів, яка сприяла активізації їхнього творчого потенціалу.

Було використано *термінологічний словник курсу*, який розрахований на включення студентів у самостійну пошукову роботу, завдяки складанню педагогічних кросвордів, тестів, концептуальних карт з дисципліни.

Висновки. Отже, високоефективною самостійною роботою студентів можна вважати таку, котра досягла таких результатів: проявляється самостійне, творче мислення, вміння користуватися понятійним апаратом, синтезувати знання з низки тем, вільно справлятися з практичними завданнями; студенти повністю засвоюють програмовий матеріал; уміють застосовувати основні положення, принципи теорії під час аналізу сучасної дійсності; студенти глибоко вивчили першоджерело; оволоділи навичками самостійної роботи (уміють здійснювати пошук необхідної літератури, вести записи).

Визначено, що система індивідуальних навчально-дослідних завдань спрямована на розвиток інтересу до педагогічних знань; формування критичного та аналітичного мислення в студентів-магістрантів; формування в майбутніх учителів педагогічної культури.

Науково-дослідна робота студентів-магістрантів педагогічних спеціальностей спрямована на розвиток у майбутніх педагогів і науковців здібностей до пошукової, дослідницької діяльності; до творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах, а також формування умінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань навчання й виховання.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у розробленні конкретних змістовно-дидактичних підходів, що базуються на організації самостійної роботи студентів і запровадженні їх у навчально-виховний процес закладів вищої освіти в контексті реформування вітчизняної освітньої системи.

Використана література:

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 396 с.
2. Галузинський В. М., Евтух М. Б. Основи педагогіки й психології вищої школи в Україні. Київ, 1995. 168 с.
3. Курлянд З. Н., Хмелюк Р. І. та ін. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2005. 303 с.
4. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учеб. пособие для студентов вузов. Москва : Изд. центр «Академия», 2008. 256 с.
5. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посібник. Київ : Академ. видавн., 2012. 224 с.

References:

1. Vitvytska S. S. (2005) *Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly* : navch. posibnyk. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury. 396 s. [in Ukrainian].
2. Haluzynskiy V. M., Evtukh M. B. (1995) *Osnovy pedahohiky u psykholohii vyshchoi shkoly v Ukraini*. Kyiv. 168 s. [in Ukrainian].
3. Kurliand Z. N., Khmeliuk R. I. ta in. (2005) *Pedahohika vyshchoi shkoly* : navch. posibnyk. Kyiv : Znannia. 303 s. [in Ukrainian].
4. Khutorskoi A. V. (2008) *Pedahohycheskaia ynnovatyka: uchebnoe posobyie dlia studentov vuzov*. Moskva : Yzd. tsentr «Akademyia». 256 s. [in Russian].
5. Chepil M. M. (2012) *Pedahohichni tekhnolohii* : navch. posibnyk. Kyiv : Akadem.vydavn. 224 s. [in Ukrainian].

Nozdrova O. P. Organization of the individual work of postgraduate students for the research activity in the process of learning pedagogical disciplines

The article describes the independent work of undergraduate students, the fulfillment of individual educational and research tasks related to the problems of the general foundations of higher education pedagogy, the basics of the theory of teaching and education of student's youth at the present stage of development of the educational paradigm.

The proposed tasks for practical training, independent work of students, the performance of individual educational and research tasks should orient future specialists in the structure of discipline «Pedagogy of Higher Education» as a subject, and focus their attention on the most important topics of this course.

It has been determined that the system of individual educational research tasks is aimed at developing interest in pedagogical knowledge; formation of critical and analytical thinking in undergraduate students; formation of pedagogical culture in future teachers.

The article point out that the research work of students develops individual and creative qualities of future specialists: creativity of thinking, intuition, creative imagination, divergence of thinking, originality of thinking, associative thinking, intellectual activity.

It has been emphasized that conducting business interactive games develops students' creative abilities, creativity, intellectual activity.

Didactic games are a tool for making complex collective decisions. The ability to squeeze real time through a game experiment allows you to reproduce repeatedly one professional situation and determine the consequences of each of the solutions implemented.

It has been determined that the prospects for improving the quality of training of specialists are related to the introduction of new types of lectures (problem lecture, provocation lecture, lecture-visualization, «lecture of two», lecture of a press conference), which are presented by undergraduate students during independent work.

The article presents an algorithm for organizing students' independent work based on the reproductive and creative-search levels. This requires that undergraduate students have knowledge of the basic laws, regularities, principles, and the ability to apply them to basic tasks. At the same time, such work involves independent solving of individual tasks, development of tests, crossword puzzles, concept maps, independent search and analysis of scientific and pedagogical literature.

The article outlines that undergraduate students must possess the technology of scientific research, which involves creating a systematic approach to its organization. Using problematic situations, tasks for analyzing material, creating conceptual maps, crossword puzzles, tests on specific topics of study, preparing abstracts, essays, role-playing and business games on key topics of the course, conducting fragments of different types of lectures, Master degree students are in creative search. It includes the following steps: problem search; focus, delving into the problem; collecting information; incubation, analysis, comprehension, systematization of the material; awareness or insight – the emergence of an idea; verification and application through logical thinking or experiment.

Particular attention in the research has been given to the issues of improving the educational process in higher education institutions on the basis of the performance of creative independent, individual educational and research tasks. It promotes the creative thinking of undergraduate students, the ability to use the conceptual apparatus, to synthesize knowledge from a wide range of topics, the optimal solution to problematic issues.

Key words: *methodical system, scientific and research activity, system of individual educational research tasks, undergraduate students, discipline «Pedagogy of Higher Education», intensive cognitive activity of future teachers, personal and professional growth, self-improvement.*